

โรคพิษสุนัขบ้า

นายสัตวแพทย์ ดร.วศิน เจริญทัศน์ธนกุล

รองศาสตราจารย์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทนำ

ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2561 เป็นต้นมา มีข่าวการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในหลายจังหวัดของประเทศไทย ซึ่งการระบาดของปีนี้น่าจะรุนแรงกว่าปีที่ผ่านมา และมีผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าใน 3 เดือนแรกของปีนี้ (นับถึงวันที่ 18 มีนาคม 2561) จำนวน 6 ราย ซึ่งถือว่าสูงเมื่อเทียบกับจำนวนผู้เสียชีวิตทั้งปีด้วยโรคเดียวกัน ในปี 2558, 2559 และ 2560 คือ 5, 13 และ 11 ราย บทความฉบับนี้เรียบเรียงสถานการณ์การระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าที่กำลังเกิดขึ้น รวมถึงวิธีปฏิบัติตนที่ถูกต้องเพื่อป้องกันตนเองจากโรคพิษสุนัขบ้า

สถานการณ์การระบาด

สำนักควบคุมป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์ ตรวจพบสัตว์ที่แสดงอาการของโรคพิษสุนัขบ้า และยืนยันการติดเชื้อไวรัสพิษสุนัขบ้าในสัตว์จากตัวอย่างส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ จึงได้ประกาศเขตโรคระบาดชั่วคราว 30 วัน ชนิดโรคพิษสุนัขบ้า ณ วันที่ 19 มีนาคม 2561 จำนวน 24 จังหวัด ดังนี้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 รายชื่อจังหวัดที่เป็นเขตโรคระบาดชั่วคราว 30 วัน ชนิดโรคพิษสุนัขบ้า ณ วันที่ 19 มีนาคม 2561

ภาค	จังหวัด
เหนือ	เชียงราย น่าน
อีสาน	นครราชสีมา ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มุกดาหาร อุดรธานี
กลาง	สมุทรปราการ นนทบุรี เพชรบูรณ์
ตะวันออก	ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง
ตะวันตก	ประจวบคีรีขันธ์
ใต้	ตรัง นครศรีธรรมราช พัทลุง สุราษฎร์ธานี สงขลา สตูล

สิ่งส่งตรวจที่ตรวจพบไวรัสพิษสุนัขบ้าตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม 2561 ถึงวันที่ 23 มีนาคม 2561 เป็นสุนัขจำนวน 447 ตัวอย่าง แมว 13 ตัวอย่าง โค 22 ตัวอย่าง ม้าและแพะอย่างละ 1 ตัวอย่าง (ตารางที่ 2) จังหวัดที่ตรวจพบไวรัสพิษสุนัขบ้าในสัตว์มากที่สุดของเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ที่ผ่านมาคือจังหวัดร้อยเอ็ด

(40 และ 29 ตัว ตามลำดับ) และจังหวัดที่ตรวจพบไวรัสพิษสุนัขบ้าในสัตว์มากที่สุดของเดือนมีนาคม (ถึงวันที่ 23 มีนาคม 2561) คือจังหวัดสุรินทร์ (20 ตัว) ในขณะที่จังหวัดร้อยเอ็ด (7 ตัว) มีจำนวนสัตว์ที่ติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าลดลงค่อนข้างมาก ในเดือนมีนาคมนี้จังหวัดที่พบโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์อื่นนอกเหนือจากสุนัข คือจังหวัดสุรินทร์ (พบในแมว 2 ตัวและโค 1 ตัว) สงขลา (โค 1 ตัว) นครราชสีมา (แมว 4 ตัว) บุรีรัมย์ (แมว 1 ตัวและโค 1 ตัว) และอุดรธานี (แมว 1 ตัว)

ตารางที่ 2 การตรวจพบไวรัสพิษสุนัขบ้าในสัตว์ในจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่วันที่ 2 มกราคม 2561 ถึง 23 มีนาคม 2561 (ข้อมูลจาก <http://www.thairabies.net> สืบค้นวันที่ 24 มีนาคม 2561)

เดือน	จังหวัด	อำเภอ	ชนิดสัตว์ (ตัว)	รวม (ตัว)
มกราคม (33 จังหวัด)	ร้อยเอ็ด	เขียงขวัญ ธวัชบุรี เกษตรวิสัย เสลภูมิ	สุนัข (36)	40
		โพธิ์ชัย เมืองร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ	แมว (1)	
		หนองพอก อาจสามารถ โพนทอง หนองฮี	โค (3)	
		เมืองสรวง หุ่นเขาหลวง จตุรพักตรพิมาน		
	ยโสธร	ป่าติ้ว กุดชุม ไทเยจริญ เมืองยโสธร	สุนัข (10)	10
	เชียงราย	แม่ฟ้าหลวง แม่สาย	สุนัข (10)	10
	มหาสารคาม	วาปีปทุม บรบือ	สุนัข (9)	9
	สุรินทร์	เมืองสุรินทร์ ปราสาท สังขะ บัวเขต	สุนัข (9)	9
		ลำโรงทาน พนมดงรัก		
	อำนาจเจริญ	เมืองอำนาจเจริญ หัวตะพาน เสนางคนิคม	สุนัข (7)	7
		ปทุมราชวงศา		
	สงขลา	เมืองสงขลา สะเดา รัตภูมิ คลองหอยโข่ง	สุนัข (6)	7
		กระแสดินธุ์	โค (1)	
	ศรีสะเกษ	เมืองศรีสะเกษ ภูสิงห์ กันทรลักษณ์	สุนัข (6)	6
		อุทุมพรพิสัย โนนคูณ		
	กาฬสินธุ์	กมลาไสย นาคู กุฉินารายณ์ ยางตลาด	สุนัข (6)	6
	อุบลราชธานี	สว่างวีระวงศ์ น้ำยืน เขมราฐ วารินชำราบ	สุนัข (4)	5
		เขื่องใน	แมว (1)	
	นครราชสีมา	เสิงสาง สีดา เมืองนครราชสีมา	สุนัข (4)	5
		ขามทะเลสอ ขามสะแกแสง	แมว (1)	
	บุรีรัมย์	นาโพธิ์ โนนดินแดง พลับพลาชัย สตึก	สุนัข (4)	5
		แพะ (1)		
	ชลบุรี	บ้านบึง บ่อทอง	สุนัข (4)	4
	ประจวบคีรีขันธ์	ปราณบุรี สามร้อยยอด หัวหิน	สุนัข (4)	4
	กระบี่	ลำทับ	สุนัข (3)	3

เดือน	จังหวัด	อำเภอ	ชนิดสัตว์ (ตัว)	รวม (ตัว)
	กรุงเทพมหานคร	จตุจักร ดอนเมือง บางเขน	สุนัข (3)	3
	ปราจีนบุรี	ศรีมหาโพธิ เมืองปราจีนบุรี	สุนัข (3)	3
	ระยอง	วังจันทร์ ปลวกแดง บ้านค่าย	สุนัข (3)	3
	มุกดาหาร	หนองสูง นิคมคำสร้อย	สุนัข (2) โค (1)	3
	จันทบุรี	ท่าใหม่ โป่งน้ำร้อน	สุนัข (3)	3
	ฉะเชิงเทรา	พนมสารคาม ท่าตะเกียบ แปลงยาว	สุนัข (3)	3
	ตรัง	ห้วยยอด ปะเหลียน	สุนัข (2)	2
	สมุทรปราการ	บางเสาธง บางพลี	สุนัข (2)	2
	เลย	ท่าลี่ นาแห้ว	สุนัข (2)	2
	ขอนแก่น	เวียงน้อย	สุนัข (1)	1
	สมุทรสงคราม	เมืองสมุทรสงคราม	สุนัข (1)	1
	ชัยภูมิ	คอนสวรรค์	สุนัข (1)	1
	พัทลุง	ปากพะยูน	โค (1)	1
	สตูล	ควนกาหลง	สุนัข (1)	1
	หนองคาย	สระใคร	สุนัข (1)	1
	พระนครศรีอยุธยา	วังน้อย	สุนัข (1)	1
	สุราษฎร์ธานี	บ้านนาสาร	สุนัข (1)	1
	นครศรีธรรมราช	ชะอวด	สุนัข (1)	1
กุมภาพันธ์ (32 จังหวัด)	ร้อยเอ็ด	ศรีสมเด็จ เมืองร้อยเอ็ด โพนชัย โพนทอง ทุ่งเขาหลวง สุวรรณภูมิ หนองฮี เชียงขวัญ เสลภูมิ อาจสามารถ พนมไพร ธวัชบุรี เกษตรวิสัย	สุนัข (28) โค (1)	29
	สุรินทร์	สนม บัวเซต ปราสาท ลำดวน ท่าตูม เมืองสุรินทร์ พนมดงรัก ศรีณรงค์ จอมพระ สำโรงทาบ ชุมพลบุรี ศีขรภูมิ สังขะ เขวาสินรินทร์	สุนัข (22) แมว (1) โค (5)	28
	ยโสธร	กุดชุม ป่าดิว คำเขื่อนแก้ว เลิงนกทา	สุนัข (10) โค (1)	11
	ชลบุรี	บ้านบึง พานทอง บางละมุง เมืองชลบุรี พนัสนิคม บ่อทอง	สุนัข (10)	10

เดือน	จังหวัด	อำเภอ	ชนิดสัตว์ (ตัว)	รวม (ตัว)
	สงขลา	กระแสดินธุ์ คลองหอยโข่ง เมืองสงขลา	สุนัข (7)	9
		สะเดา รัตภูมิ ทาดใหญ่	โค (2)	
	อำนาจเจริญ	ลืออำนาจ ชานุมาน ปทุมราชวงศา	สุนัข (9)	9
		เมืองอำนาจเจริญ เสนางคนิคม		
	กาฬสินธุ์	เมืองกาฬสินธุ์ กุฉินารายณ์ กมลาไสย	สุนัข (8)	8
		ดอนจาน ยางตลาด		
	ระยอง	บ้านค่าย ปลวกแดง	สุนัข (7)	8
			โค (1)	
	มหาสารคาม	วาปีปทุม เมืองมหาสารคาม	สุนัข (6)	7
			โค (1)	
	ตรัง	เมืองตรัง ปะเหลียน ห้วยยอด	สุนัข (5)	6
		นาโยง วังวิเศษ	แมว (1)	
	ขอนแก่น	เมืองขอนแก่น แวงใหญ่	สุนัข (6)	6
	นครราชสีมา	เมืองนครราชสีมา สีดา บัวลาย	สุนัข (5)	5
		ขามทะเลสอ บ้านเหลื่อม		
	ปราจีนบุรี	ประจันตคาม ศรีมหาโพธิ เมืองปราจีนบุรี	สุนัข (2)	5
			โค (3)	
	ฉะเชิงเทรา	บางคล้า ท่าตะเกียบ พนมสารคาม	สุนัข (4)	4
	น่าน	สองแคว	สุนัข (4)	4
	นครศรีธรรมราช	ทุ่งสง เถลิงพระเกียรติ จุฬารักษ์ ทุ่งใหญ่	สุนัข (4)	4
	อุบลราชธานี	วารินชำราบ เหล่าเสือโก้ก	สุนัข (4)	4
	จันทบุรี	ท่าใหม่ สอยดาว โป่งน้ำร้อน	สุนัข (3)	3
	พัทลุง	บางแก้ว ป่าบอน เมืองพัทลุง	สุนัข (2)	3
			โค (1)	
	กรุงเทพมหานคร	บางเขน บางซื่อ	สุนัข (3)	3
	หนองคาย	เมืองหนองคาย สระใคร	สุนัข (3)	3
	ศรีสะเกษ	โนนคูณ ภูสิงห์	สุนัข (2)	3
			โค (1)	
	สมุทรปราการ	บางพลี เมืองสมุทรปราการ	สุนัข (2)	2
	ตาก	แม่สอด	สุนัข (2)	2
	สตูล	ควนกาหลง	สุนัข (2)	2
	นนทบุรี	เมืองนนทบุรี	สุนัข (1)	1

เดือน	จังหวัด	อำเภอ	ชนิดสัตว์ (ตัว)	รวม (ตัว)
	เพชรบูรณ์	หนองไผ่	สุนัข (1)	1
	พระนครศรีอยุธยา	บางปะอิน	สุนัข (1)	1
	มุกดาหาร	นิคมคำสร้อย	สุนัข (1)	1
	บุรีรัมย์	เมืองบุรีรัมย์	สุนัข (1)	1
	สุราษฎร์ธานี	บ้านนาสาร	สุนัข (1)	1
	ประจวบคีรีขันธ์	ปราณบุรี	ม้า (1)	1
มีนาคม (34 จังหวัด)	สุรินทร์	ลำดวน จอมพระ ปราสาท เมืองสุรินทร์	สุนัข (17)	20
		เขวาสินรินทร์ พนมดงรัก ท่าตูม	แมว (2)	
		บัวเชด กาบเชิง	โค (1)	
	สงขลา	คลองหอยโข่ง ควนเนียง รัตภูมิ	สุนัข (13)	14
		นาทวี เมืองสงขลา บางกล่ำ	โค (1)	
	นครราชสีมา	ด่านขุนทด เมืองนครราชสีมา	สุนัข (7)	11
		เสิงสาง ขามสะแกแสง ครบุรี	แมว (4)	
	ยโสธร	ป่าดู่ ไทยเจริญ เมืองยโสธร	สุนัข (8)	8
		ทรายมูล กุดชุม		
	สตูล	มะนัง เมืองสตูล ควนกาหลง	สุนัข (8)	8
	ร้อยเอ็ด	เมืองร้อยเอ็ด เชียงขวัญ พนมไพร	สุนัข (7)	7
		อาจสามารถ		
	มุกดาหาร	นิคมคำสร้อย เมืองมุกดาหาร หนองสูง	สุนัข (7)	7
		ดงหลวง ดอนตาล		
	กาฬสินธุ์	กมลาไสย กุฉินารายณ์ นามน	สุนัข (6)	6
		เมืองกาฬสินธุ์		
	มหาสารคาม	วาปีปทุม บรบือ กันทรวิชัย เมือง	สุนัข (6)	6
		มหาสารคาม		
	อุบลราชธานี	น้ำขุ่น ตาลชุม เขมราษฎร์ วารินชำราบ	สุนัข (6)	6
		เมืองอุบลราชธานี สว่างวีระวงศ์		
	อำนาจเจริญ	เมืองอำนาจเจริญ ปทุมราชวงศา	สุนัข (4)	4
	ฉะเชิงเทรา	ราชสาส์น บางคล้า พนมสารคาม	สุนัข (4)	4
	สมุทรปราการ	บางเสาธง บางพลี	สุนัข (3)	3
	ศรีสะเกษ	พยุห์ เมืองศรีสะเกษ	สุนัข (3)	3
	สุราษฎร์ธานี	ท่าฉาง เมืองสุราษฎร์ธานี	สุนัข (3)	3
	ตรัง	นาโยง วังวิเศษ	สุนัข (2)	2

เดือน	จังหวัด	อำเภอ	ชนิดสัตว์ (ตัว)	รวม (ตัว)
	หนองคาย	โพนพิสัย สระใคร	สุนัข (2)	2
	ชัยภูมิ	ภักดีชุมพล เมืองชัยภูมิ	สุนัข (2)	2
	บุรีรัมย์	กระสัง	แมว (1) โค (1)	2
	นครศรีธรรมราช	ทุ่งสง ชะอวด	สุนัข (2)	2
	ประจวบคีรีขันธ์	ปราณบุรี หัวหิน	สุนัข (2)	2
	ปราจีนบุรี	ประจันตคาม เมืองปราจีนบุรี	สุนัข (2)	2
	ระยอง	ปลวกแดง	สุนัข (2)	2
	ชลบุรี	ศรีราชา	สุนัข (2)	2
	สมุทรสาคร	เมืองสมุทรสาคร	สุนัข (2)	2
	กรุงเทพมหานคร	สวนหลวง	สุนัข (1)	1
	ขอนแก่น	หนองสองห้อง	สุนัข (1)	1
	เชียงราย	แม่จัน	สุนัข (1)	1
	ตาก	แม่สอด	สุนัข (1)	1
	พัทลุง	ตะโหมด	สุนัข (1)	1
	ระนอง	กระบุรี	สุนัข (1)	1
	สมุทรสงคราม	เมืองสมุทรสงคราม	สุนัข (1)	1
	นครพนม	นาแก	สุนัข (1)	1
	อุดรธานี	เพ็ญ	แมว (1)	1

การระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ของปีนี้ ทำให้มีผู้เสียชีวิตตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2561 ถึงวันที่ 19 มีนาคม 2561 จำนวน 6 ราย ดังแสดงในตารางที่ 3 โดยผู้เสียชีวิตทุกรายไม่ได้ไปพบแพทย์เพื่อฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

ตารางที่ 3 ผู้เสียชีวิตจากการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2561 ถึงวันที่ 19 มีนาคม 2561

รายที่	จังหวัด	เดือน	ผู้เสียชีวิต	สาเหตุ
1	ต.คอโค อ.เมือง จ.สุรินทร์	25 มกราคม 2561	หญิงไทย (59 ปี)	ไม่ระบุ
2	ต.คอหงส์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	28 กุมภาพันธ์ 2561	ไม่เปิดเผย	สุนัขกัด
4	อ.เสิงสาง จ.นครราชสีมา	11 มีนาคม 2561	ชายไทย (44 ปี)	สุนัขกัดและข่วน
3	ต.อ่าวตง อ.วังวิเศษ จ.ตรัง	8 มีนาคม 2561	ชายไทย (41 ปี)	สุนัขกัดและข่วน
5	อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์	16 มีนาคม 2561	ชายไทย (61 ปี)	แมวกัด
6	ต.ห้วยทับนบ อ.ปะคำ จ.บุรีรัมย์	19 มีนาคม 2561	หญิงไทย (14 ปี)	สุนัขกัด

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า

สาเหตุและการติดต่อ

โรคพิษสุนัขบ้าเกิดจากเชื้อไวรัสที่อยู่ในแฟมิลี Rhabdoviridae พบได้ทุกประเทศในโลก ยกเว้น ประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อังกฤษ ไอร์แลนด์ ญี่ปุ่น และเกาะฮาวาย (สหรัฐอเมริกา) คนสามารถติดไวรัสพิษสุนัขบ้าได้โดยถูกสุนัขหรือแมวที่มีไวรัสนี้กัด ข่วน เลีย หรือน้ำลายของสัตว์เหล่านี้กระเด็นเข้าตา ปากหรือผิวหนังที่มีบาดแผล สุนัขและแมวไม่จำเป็นต้องแสดงอาการป่วยใดๆเลยขณะที่แพร่เชื้อไวรัส เพราะสัตว์เหล่านี้สามารถมีเชื้อไวรัสอยู่ในน้ำลายได้ 10 วันก่อนที่จะเริ่มแสดงอาการป่วย

อาการทางคลินิก

คนส่วนใหญ่จะเริ่มแสดงอาการของโรคพิษสุนัขบ้าภายหลังจากได้รับเชื้อไปแล้วประมาณ 1 เดือน บางคนอาจแสดงอาการเร็วหรือช้ากว่านี้ขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ถูกกัดและปริมาณของเชื้อไวรัสที่ได้รับ คนที่ถูกกัดที่บริเวณหน้าจะแสดงอาการได้เร็วกว่าคนที่ถูกกัดที่เท้า ทั้งนี้เพราะเชื้อไวรัสเข้าสู่สมองได้เร็วกว่า

อาการของผู้ป่วยด้วยโรคพิษสุนัขบ้า มี 2 แบบ คือ แบบก้าวร้าวและแบบอัมพาต ซึ่งอาการทั้ง 2 แบบจะประกอบด้วย 3 ระยะ คือ

1. ระยะอาการนำ เป็นระยะที่ผู้ป่วยแสดงอาการครั่นเนื้อครั่นตัว มีไข้ต่ำ อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร เจ็บคอ คล้ายเป็นหวัด คับ เสียหวหรือซาบริเวณแผลที่ถูกกัด ผู้ป่วยจะอยู่ในระยะนี้ประมาณ 2-10 วัน

2. ระยะอาการทางประสาท เป็นระยะที่ผู้ป่วยอาจแสดงอาการคลุ้มคลั่ง ดุร้าย ไวต่อสิ่งกระตุ้น กลัมน้ำ ทูรนทูราย หรือแสดงอาการซึม น้ำลายไหลตลอดเวลา กลืนน้ำไม่ได้และเป็นอัมพาต

3. ระยะซีกและหมดความรู้สึกเป็นระยะสุดท้ายของโรค ผู้ป่วยจะไม่รู้สึกตัว หายใจกระตุก ส่วนใหญ่จะเสียชีวิตภายใน 3-7 วันหลังเริ่มแสดงอาการ

อาการในสุนัข

สุนัขจะเริ่มแสดงอาการของโรคพิษสุนัขบ้าภายหลังจากได้รับเชื้อไปแล้วประมาณ 2-6 สัปดาห์ แต่อาจนานได้ถึง 6 เดือน สุนัขได้รับเชื้อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าได้โดยการถูกสุนัขหรือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดอื่นที่มีไวรัสนี้กัดหรือข่วน อาการของสุนัขที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าแบ่งได้ 2 แบบ คือ แบบดุร้ายและแบบเซื่องซึม สุนัขส่วนใหญ่จะแสดงอาการแบบดุร้าย อาการแสดงทั้ง 2 แบบประกอบด้วย 3 ระยะคือ

1. ระยะอาการนำ เป็นระยะที่สุนัขกินอาหารและน้ำลดลง อาจมีพฤติกรรมบางอย่างผิดปกติไป เช่น ดุมากขึ้น หรือซึม ไม่วิ่งเล่นเหมือนปกติ สุนัขจะมีอาการเช่นนี้ประมาณ 2-3 วัน

2. ระยะตื่นเต้น เป็นระยะที่สุนัขแสดงอาการทางประสาท กระวนกระวาย ดุร้าย ขากรรไกรแข็ง น้ำลายไหลตลอดเวลา ม่านตาขยาย หนังตาที่ 3 (nictitating membrane) ยื่นยาวออกมาปิดลูกตา วิ่งโดยไม่มีจุดหมาย ร้องโหยหวน ต่อมากล้ามเนื้อจะอ่อนแรงลงทำให้ทรงตัวไม่ได้ ล้มแล้วลุกขึ้นยืนไม่ได้ ซึ่งระยะนี้จะกินเวลาประมาณ 1-7 วัน

3. ระยะอัมพาต สุนัขแสดงอาการอัมพาตโดยเริ่มจากกล้ามเนื้อขาหลังและกล้ามเนื้อคอทำให้กลืนน้ำไม่ได้ หายใจไม่สะดวก ต่อจากนั้นจะเป็นอัมพาตที่ระบบทางเดินหายใจทำให้เสียชีวิตในที่สุด ระยะเวลาทั้งหมดตั้งแต่ระยะอาการนำจนถึงสุนัขเสียชีวิตไม่เกิน 10 วัน

อาการในแมว

อาการของโรคพิษสุนัขบ้าในแมวไม่ชัดเจนเหมือนในสุนัข ระยะเวลาฟักตัวของโรคไม่ชัดเจน อาจน้อยกว่า 1 เดือนหรือนานถึง 2 ปี แมวอาจไม่แสดงอาการผิดปกติใดๆเลยหรือมีพฤติกรรมดุร้ายผิดปกติ กัดหรือข่วนคนหรือสัตว์ที่มาเข้าใกล้ มีน้ำลายไหล กลืนอาหารและน้ำลำบาก เป็นอัมพาตทั่วตัวและเสียชีวิตในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนใหญ่ไม่เกิน 3-4 วันหลังเริ่มแสดงอาการ

การป้องกัน

กระทรวงสาธารณสุขให้หลักง่ายๆ เพื่อป้องกันตนเองจากโรคพิษสุนัขบ้า คือ หลีก 5 ย. ได้แก่ อย่าแห่ (หมา/แมวให้โมโห) อย่าเหยียบ (หมา/แมว) อย่าแยก (หมา/แมวที่กำลังกัดกันด้วยมือเปล่า) อย่าหยิบ (จานข้าวหมา/แมวขณะที่กำลังกิน) และอย่ายุ่ง (หมา/แมวที่ไม่มีเจ้าของ)

อย่างไรก็ตามเมื่อถูกสุนัขหรือแมวกัดหรือข่วน สิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรกคือต้องล้างแผลด้วยน้ำสบู่หลาย ๆ ครั้งเพื่อล้างเอาไวรัสออกจากบาดแผลและเป็นการทำลายไวรัสบางส่วนด้วยฤทธิ์ต่างของสบู่เสร็จแล้วล้างแผลซ้ำด้วยสารละลายไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ 3% เพื่อทำลายเชื้อแบคทีเรียที่ก่อโรคบาดทะยัก ห้ามบีบหรือเค้นแผลเพราะจะทำให้เชื้อไวรัสกระจายเข้าไปในเนื้อเยื่อชั้นลึกเข้าไป ไสยทาแผลจำพวกทิงเจอร์ ไอโอดีน เบตาดีน หรืออย่างน้อยเช็ดแผลด้วยสำลีแอลกอฮอล์ 70% เพราะยาทาแผลเหล่านี้มีฤทธิ์ทำลายเชื้อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าได้ จากนั้นรีบไปพบแพทย์เพื่อรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าและอิมมูโนโกลบูลิน (หรือที่เรียกว่า ซีรัม หรือ เซรุ่ม)

วัคซีนสำหรับป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าหลังสัมผัสโรค (post-exposure vaccine) จะต้องฉีดทั้งหมด 5 เข็ม โดยจะฉีดเข้ากล้ามเนื้อหรือใต้ผิวหนังก็ได้ ถ้าฉีดเข้ากล้ามเนื้อจะฉีดครั้งละ 1 ซีซีในวันที่ 0 (วันที่ฉีดเข็มแรก), 3, 7, 14 และ 30 และถ้าฉีดเข้าใต้ผิวหนังจะฉีดครั้งละ 0.1 ซีซีในวันที่ 0, 3, 7, 30, และ 90 โดยในวันที่ 0, 3 และ 7 จะแบ่งฉีดเป็น 2 จุด และในวันที่ 30 และ 90 จะฉีดจุดเดียว

ส่วนอิมมูโนโกลบูลิน (แอนติบอดีโปรตีนที่จำเพาะต่อไวรัสพิษสุนัขบ้า) จะฉีดครั้งเดียวในขนาด 20 หน่วยสากลต่อน้ำหนักตัวผู้ป่วย 1 กิโลกรัม โดยแบ่งฉีดครั้งหนึ่งรอบแผลที่ถูกกัดและอีกครั้งหนึ่งเข้ากล้ามเนื้อ

นอกจากนี้องค์การอนามัยโลกได้กำหนดแนวทางสำหรับแพทย์และผู้ป่วยไว้เพื่อพิจารณาการรักษาโรค ดังนี้ (World Health Organization, 1997)

กรณีที่ 1 ถูกเลียหรือสัมผัสกับเลือดสัตว์หรือเพียงถูกต้องตัวสัตว์หรือป้อนน้ำป้อนอาหารโดยที่ผิวหนังไม่มีแผลหรือรอยถลอก ให้ล้างบริเวณที่สัมผัสโดยไม่ต้องฉีดวัคซีน

กรณีที่ 2 ถูกจับเป็นรอยข่วนที่ผิวหนังแต่ไม่มีเลือดออก หรือถูกข่วนที่ผิวหนังแต่ไม่มีเลือดออกหรือมีเลือดออกซิบๆ หรือถูกเลียที่ผิวหนังซึ่งมีแผล มีรอยถลอก หรือมีรอยขีดข่วน ให้ล้างและรักษาบาดแผลและฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

กรณีที่ 3 ถูกกัด ถูกข่วนและมีเลือดออก หรือถูกเลียแล้วน้ำลายถูกเยื่อเมือกของตาและปาก หรือสัมผัสสมองสัตว์ ข้ำทะเลซากสัตว์โดยผิวหนังเป็นแผลอยู่ ให้ล้างและรักษาบาดแผลและฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า รวมทั้งฉีดอิมมูโนโกลบูลิน

นอกเหนือจากการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าแบบหลังสัมผัสโรค เราสามารถป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้โดยการฉีดวัคซีนแบบป้องกันโรคล่วงหน้า (pre-exposure vaccine) คือฉีดในขณะที่ยังไม่ถูกกัดหรือข่วน โดยทำการฉีดทั้งหมด 3 เข็ม โดยจะฉีดเข้ากล้ามเนื้อหรือใต้ผิวหนังก็ได้ ถ้าฉีดเข้ากล้ามเนื้อจะฉีดครั้งละ 1 ซีซีในวันที่ 0 (วันที่ฉีดเข็มแรก), 7 และ 21 หรือ 28 และถ้าฉีดเข้าใต้ผิวหนังจะฉีดครั้งละ 0.1 ซีซีโดยใช้โปรแกรมวันฉีดเหมือนการฉีดเข้ากล้ามเนื้อ

ในกรณีที่ฉีดวัคซีนแบบป้องกันโรคล่วงหน้าครบ 3 เข็มแล้วและถูกสัตว์กัดหรือข่วนภายใน 6 เดือนหลังฉีดวัคซีนเข็มสุดท้าย ให้ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเพิ่มเติมอีก 1 เข็ม แต่ถ้าหากเกิน 6 เดือนไปแล้ว จะต้องไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอีก 2 เข็มในวันที่ 0 และ 3 และหากถูกสัตว์กัดหรือข่วนในขณะที่ยังฉีดวัคซีนแบบป้องกันโรคล่วงหน้าไม่ครบให้ถือว่ายังไม่เคยได้รับการฉีดวัคซีนเลยและต้องไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในโปรแกรมหลังสัมผัสโรค

การป้องกันในสัตว์

การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์สามารถทำได้โดยนำสุนัขและแมวไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่สถานพยาบาลสัตว์ โดยสุนัขจะต้องได้รับวัคซีนครั้งแรกเมื่ออายุได้ 2-4 เดือนและแมวเมื่ออายุได้ 3-4 เดือน จากนั้นต้องได้รับวัคซีนซ้ำทุกปีปีละครั้ง ที่สำคัญอย่างยิ่งคือสุขภาพของสุนัขและแมว ณ วันที่ฉีดวัคซีนจะต้องแข็งแรง ไม่มีอาการป่วยต่างๆ เช่น เป็นไข้ ไอ จาม อาเจียน ถ่ายเหลว ซึมหรือเบื่ออาหาร ทั้งนี้เพราะสุนัขหรือแมวที่กำลังป่วยจะมีการตอบสนองทางภูมิคุ้มกันที่ไม่ดีต่อวัคซีนโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งอาจทำให้ภูมิคุ้มกันที่สร้างขึ้นไม่สูงพอที่จะป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้

การพาสุนัขและแมวไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเป็นหน้าที่ของเจ้าของสัตว์ทุกคนที่ต้องกระทำ ซึ่งหน้าที่นี้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 ว่าด้วยเรื่องหน้าที่ของเจ้าของสัตว์ซึ่งระบุไว้ ดังนี้

1. เจ้าของสุนัขต้องพาสุนัขทุกตัวไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า โดยฉีดครั้งแรกเมื่ออายุ 2 เดือนขึ้นไปแต่ไม่เกิน 4 เดือน และฉีดครั้งต่อไปตามระยะเวลาที่สัตวแพทย์กำหนดและติดเครื่องหมายแสดงการฉีดวัคซีนและเก็บใบรับรองการฉีดวัคซีนไว้ หากสูญหายให้ขอรับได้ใหม่ภายใน 15 วัน
2. เมื่อมีการโอนกรรมสิทธิ์สัตว์ เจ้าของสัตว์ต้องมอบเครื่องหมายประจำตัวสัตว์และใบรับรองการฉีดวัคซีนให้แก่ผู้รับมอบ
3. ไม่ปล่อยสุนัขออกมาในที่สาธารณะ สุนัขที่พบในที่สาธารณะและไม่มีเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ หรือมีเครื่องหมายปลอม เจ้าหน้าที่หรือพนักงานท้องถิ่นมีอำนาจจับสุนัขเพื่อกักขัง และถ้าไม่มีเจ้าของมาขอรับคืนภายใน 5 วัน จะทำลายสุนัขนั้น
4. แจ้งเจ้าพนักงานเมื่อสุนัขถูกสัตว์ที่สงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้ากัดภายใน 24 ชั่วโมง ทำการเฝ้าดูอาการ 6 เดือน และห้ามจำหน่าย จ่าย โอน และถ้าสัตว์แสดงอาการโรคพิษสุนัขบ้าหรือสูญหาย ต้องแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่ภายใน 24 ชั่วโมง
5. ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ ไม่ขัดขวางการเข้าไปในบ้านหรือตรวจยานพาหนะ เพื่อฉีดวัคซีนให้สุนัขที่สมควรได้รับการฉีดวัคซีน หรือนำหัวสัตว์ที่ตายแล้วส่งตรวจโรคพิษสุนัขบ้า หรือตรวจสัตว์ที่สงสัยว่าจะเป็นโรคพิษสุนัขบ้า

การปฏิบัติต่อสัตว์ที่กัด

ไม่ว่าสุนัขหรือแมวที่กัดนั้นจะเป็นของท่านเองหรือเป็นของคนอื่นหรือเป็นสัตว์จรจัด และไม่ว่าสัตว์นั้นจะเคยได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้ามาก่อนหรือไม่ก็ตาม ให้ปฏิบัติดังนี้

1. กรณีที่สามารถจับสุนัขหรือแมวที่กัดได้ ให้กักสุนัขหรือแมวนั้นไว้เพื่อดูอาการของโรคพิษสุนัขบ้าเป็นเวลาอย่างน้อย 15 วัน โดยให้น้ำและอาหารตามปกติ

1.1. ถ้าภายใน 15 วัน สัตว์ไม่แสดงอาการของโรคพิษสุนัขบ้าให้ถือว่าสัตว์นั้นไม่มีเชื้อไวรัสพิษสุนัขบ้าอยู่ในน้ำลาย ณ วันที่กัด หากท่านกำลังฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าแบบหลังสัมผัสโรคอยู่สามารถหยุดฉีดได้

1.2. ถ้าภายใน 15 วัน สัตว์นั้นเกิดสูญหายหรือตายให้ถือว่าสัตว์นั้นเป็นโรคพิษสุนัขบ้า ต้องแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์หรือสาธารณสุขชุมชน

1.3. ถ้าภายใน 15 วัน สัตว์นั้นแสดงอาการโรคพิษสุนัขบ้า ต้องแจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์หรือสาธารณสุขชุมชน

2. กรณีที่ไม่สามารถจับสุนัขหรือแมวที่กัดได้ให้แจ้งพนักงานเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์มาจับ ในกรณีที่สัตว์หลบหนีไปได้ให้ถือว่าสัตว์นั้นเป็นโรคพิษสุนัขบ้า

การปฏิบัติเมื่อสัตว์เลี้ยงถูกกัด

เมื่อสัตว์เลี้ยงของท่านถูกสัตว์อื่นกัด สิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรกคือทำการล้างแผลที่ถูกกัดนั้นด้วยสารละลายไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ 3% และเช็ดแผลด้วยแอลกอฮอล์ 70% หรือเบตาดีนหรือทิงเจอร์ไอโอดีน และไม่ว่าสัตว์เลี้ยงของท่านและสัตว์ที่กัดสัตว์เลี้ยงของท่านจะเคยได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้ามาก่อนหรือไม่ก็ตาม ท่านต้องนำสัตว์เลี้ยงของท่านไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทันทีและต้องเฝ้าสังเกตอาการผิดปกติของสัตว์เลี้ยงเป็นเวลา 6 เดือน ทั้งนี้เพราะสัตว์เลี้ยงของท่านอาจได้รับไวรัสพิษสุนัขบ้าเข้าไปในเซลล์ประสาทโดยตรงขณะที่ถูกกัด ซึ่งถ้าเป็นกรณีนี้ภูมิคุ้มกันที่เกิดจากวัคซีนจะไม่สามารถป้องกันโรคได้

สรุป

การระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในปัจจุบันนี้ค่อนข้างรุนแรง ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้าและการปฏิบัติตนที่ถูกต้องจะช่วยลดความเสี่ยงจากการถูกสุนัขหรือแมวกัด และช่วยลดโอกาสเกิดโรคพิษสุนัขบ้าได้

เอกสารอ้างอิง

World Health Organization. (1997). WHO Recommendations on Rabies Post-Exposure Treatment and the Correct Technique of Intradermal Immunization Against Rabies. Geneva: World Health Organization.